

CARLO GOLDONI, A KÁVÉHÁZ

WENNER ÉVA

Kürtösi Katalinnal való ismeretségünk és barátságunk immár több évtizedes múltra tekinthet vissza. Amióta elköltözött Szegedről, a heti találkozásaink és beszélgetéseink helyszíne a tanszéken kívül a kávéház volt, így számomra természetesen adódott, hogy születésnapjára Goldoni azonos című művéről írt elemzéssel köszöntsem Öt.

A kávéházak története a 16. századtól követhető nyomon.

Isztambulban az első kávéházak az 1550-es években nyíltak... A kávéházakba elsősorban azért jártak a férfiak, hogy kávéivás ürügyén kiszabaduljanak zárt világukból, társaságra leljenek, szórakozhassanak, beszélgethessenek. [...] Európában a 17. században terjedt el a kávézás szokása. Az első európai kávéház 1624-ben Velencében nyílt meg La Bottega del Caffè néven. [<https://hu.wikipedia.org/wiki/Kávéház>]

Carlo Goldoni 1750-ben írt darabja ebben a kávéházban játszódik. Azonban meglehetősen hosszú és nehéz út vezetett az író pályáján az erre az évadra ígért tizenhat komédia megírásáig és bemutatásáig. Az évadot a Komédiaszínház (*Il teatro comico*) című darabbal indította, amelyben valójában ars poeticáját fogalmazta meg: „Vígjáték három felvonásban – így neveztem és így hirdettem, voltaképp azonban csupán egy három részre osztott, cselekménybe foglalt poétika.”¹ A velencei színpadon egy évtizede tartó újításait, változtatásait magyarázza érzékletesen és szórakoztatóan egy színházi

¹ Carlo Goldoni, *Carlo Goldoni emlékezései*, ford. Gera György (Budapest: Gondolat, 1963), 213.

próba keretében a közönségnek. A *commedia dell'arte* maszkjainak kötöttségeitől akarta megszabadítani társulatának tagjait, akik immár az életből vett karaktereket, sorsokat, valós szituációkban, írott szövegekkel, színészekként játszhattak el. Az előadásokat próbákön alakították ki, nem pedig rögtönzésekkel adták elő, olykor a durva tréfáktól sem riadva vissza. Így a lenézett komédiásokból elismert színészek lettek, akik erkölcsének mind a színpadon, mind a magánéletben feddhetetlennek kellett lennie. Ugyanez a német színpadon játszóknak számára is szinte kötelező volt, gondoljunk Lessing *Hamburgi dramaturgiájára* vagy Goethe weimari színházi intendánsi elképzeléseire, illetve Schiller írására, *A színház mint morális intézményre*. Az erkölcs, a morál a 18. században nagyon fontos szerepet játszott, komoly mértékben volt az alapja a képzőművészetben és az irodalomban bekövetkező változásoknak, hiszen a század művészei a tanítást (*docere*), a nevelést tekintették elsődleges céljuknak műveikkel. Nézőiket, olvasóikat, szemlélőiket jobbá, cselekedeteiket erkölcsösebbé akarták tenni.

Goldoni szerint a komédia színpadi előadásra szánt költészet, ami tehetséges színészeket igényel, akik a szavakat tetszetős cselekvésekkel keltik életre. A velencei San Samuele színház társulatánál kezdte a változtatást.

Ezektől a színészekről sok várható, de ha az ember kellőképpen akarja kiaknázni tehetségüket, előbb tanulmányozni kell őket, mindegyik önálló jellem, ha a szerző olyan jellem alakítását bízta rájuk, amely hasonlít az övékéhez, szinte biztos a siker. Rajta, folytattam gondolatban, itt az idő, talán megkísérelhetem a színház rég tervezett megújítását. Igen, jellemre alakuló témát kell írni, a jellem a komédia igazi forrása. [*Carlo Goldoni emlékezései*, 146]

Első jellemvígjátékában, az 1738-es *El Cortesan Venezianban* (A velencei világfi) a főszereplő, Momolo (Jeromos, Girolamo beceneve) szerepét – melyet ő maga írt meg – maszk nélkül játszotta, a többi szereplő pedig hagyományos módon rögtönzött. A maszk nélküli játék, amelyben az érzelmek kifejezésére az emberi arc, a mimika hivatott, komoly újítás volt a velencei környezetben, ahol még a nézők is maszkban jelentek meg az előadásokon, így rejtve el kilétüket. De a maszk, az álarc kötelező része volt a karneválnak is, amelynek időszaka egyben a színházi évadot is jelentette Velencében. A közönség ízlését és a színészi munkát azonban fokozatosan kívánta megváltoztatni Goldoni.

Az első olyan darabja, amelyben minden szereplő szerepét megírta, 1743-ban került színpadra *Donna di garbo* (A derék lány) címmel. Ez a fajta előadás sokkal komolyabb

munkát kívánt a színészektől, hiszen meg kellett tanulniuk a szöveget és próbákra kellett járniuk. Ám a siker, az elismerés is sokkal nagyobb volt.

Goldoni leszögezte, hogy nem a rögtönző komédiát veti el, a *commedia dell'artét* általában, hanem az itt olykor fellépő tehetségtelen, felkészületlen komédiásokat, akik jó ízlés híján bohóckodnak, és obszcén mozdulatokkal próbálják megnyerni a közönség tetszését. Szembe állítja velük Antonio Sacchit, aki valóban tehetséges színésznek bizonyult, és akinek írt is *commedia dell'arte* stílusú darabokat, többek között a következőket: *Le trentadue disgrazie di Arlecchino* (Arlecchino 32 megpróbáltatása), *La notte critica* (A kritikus éjszaka) és a legismertebb, mind a mai napig színpadon lévő *Il Servitor di due Padroni* (Két úr szolgálja). Az *I due gemelli venezianit* (A velencei ikreket) aszintén nagyon tehetséges maszkos komédiásnak, Cesare Darbesnek írta, akinél megfigyelte, hogy milyen hirtelen és ösztönös hangulati váltásokra képes, és ezt aknáztta ki a neki írt darabban.

1748-tól a Sant'Angelo Színház társulatához szerződött Goldoni. Ennél a színháznál már a jellemkomédiák vették át a főszerepet: a maszk nélkül játszott *Il cavaliere e la Dama* (A lovag és a hölgy), valamint a sikeres regénytéma átvételével és színpadra alkalmazásával a *Pamela*, amelyben az erkölcsös lány elnyeri jutalmát, azaz férjéül a szerelmét, Bonfil lordot.

Másik darabja, a *La vedova scaltra* (A ravasz özvegy) sikere pedig a San Samuele színháztól a nézők jó részét a Sant'Angelo Színházhoz vonzotta. Ezzel kezdetét vette a velencei színházak közti „háború”, amely eleinte Carlo Goldoni és Pietro Chiari személyes összeütközésének tűnt, ám gyakorlatilag a város színház-látogató közönségét két ellenséges táborra osztotta.

Goldoni a társadalmi életből és a színházi gyakorlatból indult ki, a valóságot, a mindennapi életet akarta színpadra állítani, a valós (vero), valószínű (verosimile) és a természet (natura) hármasságában gondolkodott. Ez egybeesett a 18. századi poétikák követelményével, azaz a valóság, a természet imitációjával. Walter Binni megfogalmazásában: a világ (mondo) és a színház (teatro) egyesítésében látta Goldoni az újítás lehetőségét.² A való életet lássák viszont a nézők a színpadon, de úgy, hogy a problémáikra pozitív, morális megoldást kapjanak.

Goldoni *Emlékezéseiben* így ír:

² Walter Binni, *Settecento maggiore* (Milano: Garzanti, 1978), 64.

Amikor erényről beszélek, nem holmi megható szerencsétlenséggel és könnyezettető kifejezésekkel színezett hősies erényre gondolok... Érzékeny szíveknek készült újabb szórakozás ez: ámde a tragikus hősök boldogtalansága nem érint bennünket oly közelről, a hozzánk hasonlók sorsa inkább hat ránk. A vígjáték a természet utánzása, nem mond le az erényes és patetikus érzelmek ábrázolásáról, csak az esetben, ha ez által meg kell fosztania magát a létének nélkülözhetetlen komikus és gunyoros elemektől. [*Carlo Goldoni emlékezései*, 203-204]

A természet utánzása, a patetikus a 18. századi esztétika kulcsszavainak is tekinthető, amelyről Goethe³ és Schiller⁴ hosszas tanulmányokban fejtették ki esztétikai elképzeléseiket.

A kor másik fontos kérdéséről, „a vígjáték elveiről s a gyakorlatilag megvalósítandó módszerről vallott nézeteiről” (*Carlo Goldoni emlékezései*, 202) is olvashatunk *Emlékezéseiben*.

Jellemvígjátékaim cenzorai semmit sem vethettek szememre az idő és a cselekmény egységét illetően, de azt állították, hogy szem elől vétem a hely egységét. Darabjaim cselekménye mindig egy városban játszódik, alakjaim sohasem hagyják el, igaz, különböző helyeken megfordulnak, de mindig megmaradnak a város falain belül, s én úgy vélem és most is úgy vélem, hogy a hely egységét ily módon kellőképpen tiszteletben tartottam... Mivel nem találtam sem Arisztotelész, sem Horatius poétikájában világos, abszolút, szigorú és indokolt tanítást a hely egységére vonatkozóan, valahányszor úgy éreztem, hogy tárgyam megköveteli, alkalmaztam, de sose áldoztam fel egy jónak ígérkező vígjátékot bármilyen előítéletnek, amely tönkretelhetette.” [*Carlo Goldoni emlékezései*, 202-203]

La bottega del caffè (A kávéház) című darabjában ez utóbbi elvárásnak is tökéletesen eleget tesz.

Már maga a változatlan színhely is figyelemre méltó, egy velencei utcasarok. Szemben három üzlet található, középpött a kávéház, jobbra egy parókakészítő műhely, balra egy titkos kártyabarlang-tulajdonos lakása, a két utca közt az egyik

³ Johann Wolfgang Goethe, „A természet egyszerű utánzása, modor, stílus”, in uő, *Antik és modern*, szerk. Pók Lajos (Budapest: Gondolat, 1981), 139.

⁴ Friedrich Schiller, „A patetikusról”, in uő, *Művészet-és történelemfilozófiai írások* (Budapest: Atlantisz, 2005), 129.

oldalon kis ház, ahol egy táncosnő lakik, a másik oldalon egy szálloda. Nos, itt a hely egysége maradéktalanul érvényesül. A szigorú bírálóknak ezúttal egy szavuk sem lehet, de vajon ugyanúgy meg lesznek-e elégedve a cselekmény egységével? Nem fogják-e úgy találni, hogy a darab meséje nagyon is bonyolult s megosztja a figyelmet? Mindazoknak, akik ezt vetik szememre, van szerencsém azt felelni, hogy maga a darab címe sem egy történet, szenvedély vagy jellem bemutatását ígéri, hanem egy kávéházat, ahol egyszerre több esemény folyik, ahova különböző oknál fogva különböző emberek térnek be. És ha sikerült jellegzetes kapcsolatot teremtenem e sokféle elem között, és szükségszerűen összekötöm az egyik szálát a másikkal, talán még több nehézséget leküzdve teljesítettem a feladatomat. Az egész darabot el kellene olvasni, hogy valaki bírálatot mondhasson róla, ahány szereplő, annyi jellem. Legtöbbet egy fiatal házaspár szerepel benne, a férj elzüllött, s az erényes asszony emiatt szenved. A kávéház-tulajdonos, egy derék, szolgálatkész, kedves ember szívén viseli a szerencsétlen pár sorsát, s végül sikerül jó útra térítenie a férjet s az asszonyt a boldogság és elégedettség révébe juttatnia. Van a darabban egy rosszmájú fecsegő, egy igen eredeti és mulatságos figura. Ez az átokfajzat – az emberiség csapásainak egyike – senkit sem hagy békén, felbolygatja a színhelyül szolgáló kávéház, s főként a tulajdonos két pártfogoltjának életét. A gonosz elnyeri büntetését, tréfából fölfedi a kávéház melletti kártyabarlang gazember tulajdonosának mesterkedéseit. Az illetőt letartóztatják, a fecsegőt pedig, ahol megérdemli, megverik, s mint besúgót, elkergetik. A vígjáték fényes sikert ért el, az ellentétes jellemcsoportoknak feltétlenül tetszést kellett aratniuk, a rosszmájú alakot több ismert emberrel azonosították. Az egyik nagyon megharagudott rám, megfenyegetett, szó esett róla, hogy párbajra hív ki, megkésel, megöl. De talán mert kíváncsi volt az év tizenhat darabjára, időt hagyott, hogy műveimet befejezzem. [Carlo Goldoni emlékezései, 216-217]

Az 1750-es évadra ígért és bámulatos virtuozitással megírt tizenhat darab pedig a következő volt: *Il teatro comico* (A komédia színház), *Le donne puntigliose* (A házsártos asszonyok), *La bottega del caffè* (A Kávéház), *Il bugiardo* (A hazug), *L'adulatore* (A talpnyaló), *La famiglia dell'antiquario* (A régiségbúvár családja), *Pamela*, *Il cavalier di buon gusto* (A jó ízlésű lovag), *Il giocatore* (A játékos), *La finta ammalata* (A szimuláns), *La donna prudente* (Az okos asszony), *L'incognita perseguitata* (Az ismeretlen nő), *L'avventuriere onorato* (A tisztességes kalandor), *Il vero amico* (Az igaz barát), *La donna volubile* (Az álhatatlan asszony), *I pettegolezzi delle donne* (A nők pletykái).

Mindenesetre a játékszenvedély – ami magára a szerzőre is jellemző volt –, a nők szoknyája utáni szaladgálás, a felelőtlen pénzköltés és eladósodás problémája igen

komolyan érdekelte a szerzőt. Erről tanúskodik, hogy *A kávéházban* felvetett kérdésekre három művében is visszatér. Az általunk kiválasztott darabon kívül hasonló címmel – *La bottega da caffè* – írt már korábban (az 1730-as évek közepén) egy intermezzot, amelyben későbbi műve prototípusaira ismerhetünk. Narciso, a kávéház tulajdonosa jószívű, nyílt, segítőkész, hasonlóan Ridolfóhoz. A kávéházban felszolgáló fiatalemberekkel való élénk, a velencei mindennapok világát és hangulatát elénk vetítő szócstatáival indítja a művét. A kávéés ebben az esetben is pártját fogja és atyáskodó jóindulattal mintegy gondját viseli a félénk, költekező, együgyű (*cortesan*) Zanettonak, akit egy „tiszteséges kalandornő”, Dorilla (*avventuriera onesta*) szeretne férjéül megszerezni. Az ő későbbi, kávéházbeli alakja talán Lisaura, a táncosnő, aki Leandro grófot szeretné férjéül. Mindkét házasság megghiúsul.

A *La bottega del caffè* című vígjátékomban – az év harmadik darabjában – sikeresen megjelenítettem egy játékost, akit az új Pantalone fedetlen arccal, kitűnően, lenyűgözően alakított. Annak idején azt hittem, hogy nem mondtam el mindent e kárhozatos szenvedélyről és elhatároztam, hogy a témát alaposabban kimerítem, de a *La bottega del caffè* epizódalakja jobban megállta a helyét, mint a belőle alakított főhős. Hadd tegyem hozzá: ez idő tájt Velencében minden szerencsejátékot megtűrték. A híres Redut egyeseket gazdaggá tett, másokat koldusbotra juttatott, de vonzotta a játékosokat a világ négy tájáról, és megforgatta pénzüket.

Kedvezőtlen időben fedtem hát fel a kárhozatos játék következményeit, s még kedvezőtlenebb percben mutattam rá némely játékos rosszhiszeműségére és a krupiéék fogásaira, persze a kétszáz ezer lelket számláló városban így sok ellensége akadt darabomnak. A Velencei Köztársaság nemrég betiltotta a szerencsejátékot és becsukta a Redutot... Nem akarom darabom sikertelenségét külső körülményekre hárítani, megbukott, tehát rossz volt. [*Carlo Goldoni emlékezései*, 225]

Nem így járt az 1750-es széria harmadik darabjaként előadott *La bottega del caffè* (A kávéház). A darab három felvonásra van tagolva, a karnevál idején játszódik Velencében. A cselekmény, ahogyan Goldoni maga is utalt rá, kissé bonyolult, de lényegében nyolc szereplő köré csoportosítható. Ridolfo, a nyolc hónapja nyitott kávéház tulajdonosa, aki szinte atyai jóindulattal viseltetik a kártyabarlangban játszó Eugenio iránt, mivel ennek apja segítette őt a kávéház megszerzéséhez. Eugenio kereskedő, aki igen keveset foglalkozik az üzletével, ehelyett játékszenvedélyétől hajtva egész éjjel kártyázik, nagyon sok pénzt elveszítve (100 zecchinot készpénzben, 30 zecchinot pedig hozomra), amit

még aznap meg kell fizetnie Leandro grófnak, ezért a raktáron lévő vásznai egy részét sürgősen el kell adnia. Erre vállalkozik Pandolfo, a játékbarlang tulajdonosa. Ő azonban olyan heti uzorakamatot számítana fel, valamint a saját részére borsos közvetítői díjat, hogy ezt a felelőtlen elvesztegetését Eugenio vagyonának Ridolfo nem tudja tétlenül nézni. Inkább ő maga kölcsön adja a hiányzó összeget és vállalkozik arra, hogy tisztességes áron szerez vevőt a két vég vászonra. Megpróbálja jobb belátásra bírni a fiatalembert, a kártyázással együtt járó veszélyről, a feleségével való helytelen magatartásáról beszél neki, de úgy tűnik, nem túl sok sikerrel. Eugenio már korábban elzálogosította felesége fülbevalóit is 10 zecchino ellenében egy nápolyi nemesnél, Don Marzionál, aki a kávéház törzsvendége. Akadékoskodó, rosszindulatú és mindenkiről csak negatív dolgokat híresztel, a házban lakó táncosnőről, Lisauráról, hogy Leandro gróf kitartottja, de másokat is kegyeiben részesít, egyéb vendégek is látogatják a ház hátsó bejáratán keresztül. Eugenio pedig Don Marzio szerint a játékszenvedélye és könnyelműsége miatt (ami tulajdonképpen igaz) a tönk szélén áll, már mindenét elzálogosította. A nápolyi nem tud semmit magában tartani, világgá kürtöli a rábízott titkokat. Megérkezik a kávéházba egy ismeretlen zarándoknő, Placida, aki elszökött férjét keresi Velencében. A nagyvonalú, együttérző Eugenio segít neki szállást találni a szállodában és igyekszik lelket önteni az elkeseredett nőbe. Eközben ugyancsak a férjét, Eugenio keresi a kávéházban a kétségbe esett Vittoria is. Don Marzio készen áll a „vigasztalással”, azonnal elmondja Eugenio kártyaveszteségét, a zálogba tett fülbevalót, a zarándoknőnek felajánlott segítséget, a táncosnővel való flörtölést. Amire visszatér a fiatalember, felesége már igencsak dühösen várja, és természetesen komoly veszekedés kerekedik a házastársak között. Vittoria a férje elhagyásával, a hozománya visszaszerzésével fenyegetőzve távozik. „Holtomig szeretni foglak, de nem látsz soha többé”. Mire Eugenio is elgondolkozik: „Szegény asszony! Hogy meghatott. De úgysem képes valóra váltani a fenyegetést. Utána osonok és beszélek a fejével. Ha magához veszi a hozományát, akkor nekem végem. De nem lesz mersze hozzá. Megcirógatom egy kicsit, és kész. Asszonyméreg hamar elszáll.”⁵

A következő felvonás igen mozgalmas, középpontjában a kívánt kölcsön megszerzése áll. Itt világlik ki talán leginkább az egyes szereplők jelleme közti különbség. Ridolfo valóban nagyon becsületesen, önzetlenül és Eugenio javát kívánva cselekszik: „A két vég szövetet eladtam, tizenhárom lírát kértem és kaptam is rőfjéért, de nem akarom, hogy megtudja, nehogy egyszerre kelljen odaadnom neki, mert ha megkaparintja, egyetlen

⁵ Carlo Goldoni, „A kávéház,” ford. Barna Imre, in uő, *Vígjátékok* (Budapest: Európa Kiadó, 1993), 198.

nap alatt képes az egésznet elherdálni.” (Uo. 199) Visszaváltja Don Marziotól Vittoria zálogba tett fülbevalóját is, és visszaadja az asszonynak. Ezzel szemben Pandolfo csupán nyolc lírát akar a kitűnő minőségű szövet rőfjéért fizetni, és jó néhány zecchinóval megkárosítani a könnyelmű Eugeniót, de egyszerű számtani művelettel Ridolfo megmenti Eugeniót értékes áruja felesleges elpazarlásától: „Remélem, sikerül lassacskán jó útra térítenem. Azt kérdezhetné valaki: Miért fáj a fejed egy olyan fiatalember miatt, aki se rokonod, se senkid? Na és? A barátját talán nem szeretheti az ember? Mások családján talán nem segíthet, kivált, ha hála kötelezi irántuk? A magunkfajta sokszor ráér. A ráérő idejüket sokan vagy játéokra, vagy mások mocskolására fordítják. Hát én meg arra, hogy segítsék, ahol csak tudok.” (Uo. 210) De nincs könnyű dolga, hiszen Eugenio mind ez idő alatt ismét a játékbarlangban kártyázott. Leandro gróf ezúttal hagyta egy keveset, hat zecchinót nyerni, nehogy elveszítse balek partnerét. Ezt a pénzt pedig azonnal el is költik. Eugenio pazar ebédet rendel a fogadóból a maga, Leandro és a táncosnő valamint Don Marzio számára. Meg akarják Placidát is hívni, akit Don Marzio azzal vádol, hogy az elmúlt évi karnevál alkalmával is itt kéregetett, csak egy másik férfi oldalán. Ő azonban addig nem jön el, ameddig Leandro hangjában fel nem ismeri a férjéét, Flaminióét. Placida felfedi a kilétét a férjének, akit így a táncosnő kidob. Don Marzio azt tanácsolja a kétségbe esett Flaminiónak, hogy szökjön tovább az asszony elől Ferrarába. A kétségbe esett Vittoria is megérkezik, hogy végre hazavigye a tékozló férjét. Ismét Ridolfo oldja meg az összekuszálódott és kilátástalannak tűnő helyzetet. A férfiak lelkére hatva kibékíti a két házaspárt. Flaminio Placidával tér haza, Eugenio pedig jó útra térve, teljesen megváltozva Vittoria oldalán távozik. Az utolsó felvonás további részében már a bajkeverő Don Marzio rosszindulatú pletykálkodására, mindenféle ferdítésére derül fény. Kitudódik, hogy kiről mit híresztelt. Ezt talán még megbocsátanak az illetékesek, de az utolsó ostobaságával betelt a pohár. Pandolfo könnyelműen kikottyantja, hogy hamis kártyák használatával vádolták meg és ezért el kell rejtenie még a vizsgálat előtt a cinkelt lapokat. Elmondja a titkos helyet, ahová a hatóság elől dugja. A kávéja mellett fecsegő Don Marzio az álruhában betérő rendőrparancsnoknak mindent kibeszél, így megszerezve a bizonyítékot könnyedén le tudják tartóztatni Pandolfót. A kis közösségnél ezzel betelik a pohár, kivetik maguk közül a spiont.

Hogyhogy spicli? Véletlenül fényt derítettem Pandolfo bűnös üzelmeire, és erre tessék, lespicliznek! Nem tudtam, hogy rendőrrel van dolgom, nem sejtettem, milyen disznóság készül, semmiről sem tehetek, ártatlan vagyok! Most mégis mindenki énrám uszul, engem ócsárol, engem üldöz, engem közösít ki! Na de

igazuk is van. Tudhattam volna, hogy előbb-utóbb nagy bajba visz a fecsegés. Hát a legnagyobb bajt, a szégyent hozta rám... Muszáj elmennem. Az átkozott fecsegésem miatt nem lehet többé maradásom itt ebben a nagyszerű országban, ahol jólétben, szabadon, békében él és mulat mindenki, akinek van hozzá elég esze, ébersége és becsülete. [A kávéház, 248]

Ezzel a komoly morális tanúsággal és Velence iránti hódolatának kifejezésével zárja a darabját Goldoni.

Érezhetően a *commedia dell'arte* néhány jellemző eleme mutatis mutandis visszaköszönt a darabban. A két szerelmes pár két házaspárként van jelen Goldoninál, akik éppen kapcsolatuk fordulópontjához érkeztek, tehát különféle akadályoztatások, félreértések, rosszindulatú beavatkozás miatt csak a mű végére történik meg a férjek megváltozása és ezáltal a kibékülés, a happy end. Eugenio talán a korábbi idősebb, bölcsőbb Pantalone, a kereskedő utódja, aki immár talán fiatalsága és tapasztalansága miatt sem áll ellen a hedonisztikus csábításoknak. A játék és a nőkkal való flört kedvéért (ami a kor Velencéjében szinte kötelező volt) kész volt elmenni anyagi lehetőségeinek végső határáig, sőt talán azon túl is, ha egy idősebb, bölcs barát és jóakaró (Ridolfo) vissza nem tartaná.

A rosszindulatú, kerékkötő, ármánykodó alakban talán a korábbi Capitano él tovább, ebben az esetben Don Marzio, a nápolyi nemes személyében. Az ő jelleme a legösszetettebb, hiszen folyamatosan árt a közelébe kerülőknek a pletykálkodásával, azonban malíciózus és gonosz megjegyzései mégsem egy tudatos gonosz személyre vallanak, inkább olyan valakire, aki nem tudja helyesen felmérni a szavai jelentőségét és következményeit. A darab cselekményének továbblendítője azonban éppen az ő rosszindulatú ármánykodása.

A két feleség, Vittoria és Placida meglehetősen határozatlan, de elszánt, amikor kell, megbocsátó szereplők, akiknek azonban segítségre, gyámolításra van szüksége, hogy további sorsuk jó irányba dőljön el. Ez a segítő barát mindkettőjük számára Ridolfo. Viszontlátjuk az elmaradhatatlan szolgát is, itt Trappola, a kávéház pincéreként. Ő viszont elvesztette a *commedia* színpadán oly fontos szerepét és itt csak halvány, az utasításokat végrehajtó, elég jelentéktelen személyként tűnik fel. Megtaláljuk viszont az álnéven, Leandro grófként, önmagát más személynek kiadó torinói Flaminio Ardentit, Placida szökött férjét. A más szerepébe bújó, önnön kilétét elfedő alak is gyakran szerepelt mind a *commedia dell'arte*, mind pedig Goldoni színpadán. Lisaura, a hoppon

maradt táncosnő pedig a férjet kereső, társadalmi feljebb lépésről álmodozó nő típusa, aki szintén gyakori szereplője a korabeli velencei színjátékoknak.

A francia Jan Starobinski a 18. századot a szabadság századának nevezte. Kicsiben, nagyon perszonális felfogásban Eugenio credójában is visszaköszön. Ő igen sajátosan értelmezte ezt: „Tudom, hogy szeret, azért aggódik (Vittoria), én is szeretem őt, de a szabadságot is kedvelem. Belátni belátom, hogy több rosszat, mint jót hoz ez a fene nagy szabadságom, meg hogy az üzlet is jobban menne, ha a nejem kedvére tennék. Előbb-utóbb neki is durálom magam, észhez is térek.” (*A kávéház*, 186) A darab végére ez meg is történik. Az így félreértelmezett szabadságnak/ szabadosságnak pedig befellegzett (legalább is itt).

Darabjainak nyelvezetéről pedig így ír Goldoni: „A velencei nyelv vitathatatlanul a leglágyabb és legkellemesebb valamennyi olasz tájszólás közül. Kiejtése tiszta, ízes, könnyű; szóállománya gazdag, kifejező; mondatai harmonikusak, szellemesek; s miként velencei nők alapvonása a vidámság, ugyanúgy a velencei nyelv alapja: a móka” (*Carlo Goldoni emlékezései*, 204). Művei ma is könnyedén olvashatók, hiszen a sajátos dialektális kifejezéseket ő maga oldja fel és értelmezi a darabjaihoz írt jegyzeteiben.

Goldoni a nagy és sikeres évad, 1750 után még tizenkét évig maradt Velencében, folytatva a nehéz küzdelmet az új színház megteremtéséért. 1762-ben végleg Párizsba távozott, kényszerűen feladva mindazt, amiért hosszú ideig küzdött.

HIVATKOZOTT MŰVEK

Binni, Walter. *Settecento maggiore*. Milano: Garzanti, 1978.

Goethe, Johann Wolfgang. „A természet egyszerű utánczása, modor, stílus”. In *uő*, *Antik és modern*, szerkesztette Pók Lajos. Budapest: Gondolat, 1981.

Goldoni, Carlo. *Commedie*. Milano: Rizzoli, 1971.

Goldoni, Carlo. *Carlo Goldoni emlékezései*. Fordította Gera György. Budapest: Gondolat, 1963.

Goldoni, Carlo. „A kávéház.” Fordította Barna Imre. In *uő*, *Vígjátékok*. Budapest: Európa Kiadó, 1993.

Schiller, Friedrich. „A patetikusról.” In *uő*, *Művészet-és történelemfilozófiai írások*. Budapest: Atlantisz, 2005.